

کاشمر زبانی ہندو نیادی قایدہ

कश्मीरी भाषा प्रवेशिका

KASHMIRI PRIMER

CIIL-NCERT Primer Series

ई-पाठशाला

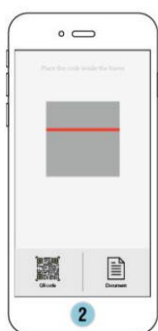
क्यूआर (QR) कोड से संबंधित ई-सामग्री प्राप्त करने के लिए उपयोगकर्ताओं के लिए चरणबद्ध मार्गदर्शिका

प्रत्येक अध्याय के पहले पृष्ठ पर स्थित कोड बॉक्स को क्लिक रिस्पांस कोड – क्यूआर (QR) कोड कहते हैं। यह आपको अध्याय में दिए गए विषयों से संबंधित ई-सामग्री, जैसे ऑडियो, वीडियो, मल्टीमीडिया, पाठ्य-सामग्री आदि को प्राप्त करने में सहायता करेगा। पहला क्यूआर कोड संपूर्ण ई-पाठ्यपुस्तक प्राप्त करने के लिए है और प्रत्येक अध्याय में दिए गए क्यूआर कोड उस अध्याय से संबंधित ई-सामग्री प्राप्त करने में मदद करेंगे। यह प्रक्रिया आपको आनंदपूर्ण तरीके से सीखने में मदद करेगी।

अपने मोबाइल फ़ोन या टेबलेट द्वारा निम्नवत् चरणों का पालन कर और ई-पाठशाला epathshala.nic.in के माध्यम से ई-सामग्री प्राप्त करें।

प्ले स्टोर से ई-पाठशाला स्कैनर एप इंस्टॉल करें और इसे खोलें

क्यूआर कोड स्कैनिंग विंडो को तैयार रखें

स्कैनर से क्यूआर कोड को स्कैन करें

लिंक को सिलेक्ट एवं क्लिक करें

उपलब्ध ई-सामग्री का प्रयोग करें

डेस्कटॉप या लैपटॉप पर ई-पाठशाला द्वारा ई-सामग्री प्राप्त करने के लिए नीचे दिए गए चरणों का पालन करें—
<https://epathshala.nic.in/topics.php> पर जाएँ और क्यूआर कोड के नीचे दिए गए एल्फान्यूमेरिक कोड को दर्ज करें।

दीक्षा

 दीक्षा एप को गुगल प्लेस्टोर से डाउनलोड करें फिर नीचे दिए गए चरणों का पालन करें। दीक्षा का उपयोग करते हुए आप अपने स्मार्टफोन या टेबलेट से ई-सामग्री प्राप्त करें।

अपनी पसंदीदा भाषा का चयन करें

अपनी भूमिका चुनें—शिक्षक या विद्यार्थी

पहुँच प्रदान करें और एप को अनुमति दें

क्यूआर कोड को स्कैन करने के लिए टैप करें

कैमरा पाठ्यपुस्तक के क्यूआर कोड पर फोकस करें

क्लिक करके क्यूआर कोड से संबंधित ई-सामग्री प्ले करें

डेस्कटॉप या लैपटॉप पर दीक्षा का उपयोग करते हुए ई-सामग्री प्राप्त करने के लिए नीचे बताए गए चरणों का पालन करें—
<https://diksha.gov.in/resources> पर जाएँ और क्यूआर कोड के नीचे दिए गए एल्फान्यूमेरिक कोड को दर्ज करें।

“ जैसे हमारे जीवन को हमारी मां गढ़ती है, वैसे ही मातृभाषा भी हमारे जीवन को गढ़ती है। आजादी के 75 साल बाद भी कुछ लोग ऐसे मानसिक द्वन्द्व में जी रहे हैं, जिसके कारण उन्हें अपनी भाषा, अपने पहनावे, अपने खान-पान को लेकर एक संकोच होता है। जबकि विश्व में कहीं और ऐसा नहीं है। हमारी मातृभाषा है, हमें उसे गर्व के साथ बोलना चाहिए। और हमारा भारत तो भाषाओं के मामले में इतना समृद्ध है कि उसकी तुलना ही नहीं हो सकती। हमारी भाषाओं की सबसे बड़ी खूबसूरती यह है कि कश्मीर से कन्याकुमारी तक, कच्छ से कोहिमा तक सैकड़ों भाषाएं, हजारों बोलियाँ एक दूसरे से अलग लेकिन एक दूसरे में रची-बसी हुई हैं। भाषा अनेक पर भाव एक। सदियों से हमारी भाषाएं एक दूसरे से सीखते हुए खुद को परिष्कृत करती रही हैं। एक दूसरे का विकास कर रही हैं।”

श्री नरेंद्र मोदी

माननीय प्रधानमंत्री, भारत

(27 फरवरी, 2022; मन की बात कार्यक्रम में)

काश्मीरी भाषा प्रवेशिका

कश्मीरी भाषा प्रवेशिका

KASHMIRI PRIMER

भारतीय भाषा संस्थान

Central Institute of Indian Languages
(Department of Higher Education Ministry of Education, GOI)
Manasagangotri, Mysuru - 570 006
Ph: 0821 2515820 (Director)
email: ada-ciilmys@gov.in

राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्

National Council of Educational Research and Training
Sri Aurobindo Marg
New Delhi - 110016
Ph: 011 2696 2580
email: dceta.ncert@nic.in

کاشمر زبانی ہندوئیادی قادیہ

कश्मीरी भाषा प्रवेशिका

KASHMIRI PRIMER

A basal reader of Kashmiri alphabet (Perso-Arabic) and basic numerals for the kids of Balvatika/Anganwadi levels and adult literacy programmes through andragogy, prepared by Central Institute of Indian Languages (CIIL), Mysuru and National Council of Educational Research and Training (NCERT), New Delhi.

Editors

Dinesh Prasad Saklani

Shailendra Mohan

Ramanujam Megnathan

ISBN: 978-81-977586-0-7

First Edition: May, 2025

Published by CIIL, Mysuru in collaboration with NCERT, New Delhi.

© CIIL & NCERT 2025

All rights reserved. No part of this primer may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted into any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

Cover Design: Nandakumar L.

Cover Photo: Hilal Ahmad Dar

Printed by CIIL, Mysuru and NCERT, New Delhi.

संदेश

राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020, भारतीय भाषाओं में शिक्षण-अधिगम प्रक्रिया को स्कूल और उच्चतर शिक्षा के प्रत्येक स्तर के साथ एकीकृत करने की आवश्यकता पर बल देती है। राष्ट्रीय शिक्षा नीति की सिफारिशों के अनुरूप ही बुनियादी स्तर की राष्ट्रीय पाठ्यचर्या की रूपरेखा 2022, तीन वर्ष से आठ वर्ष तक की आयु-वर्ग के बच्चों के लिए मातृभाषा/घरेलू भाषा/स्थानीय भाषा/क्षेत्रीय भाषा में शिक्षण कार्य को दृष्टिगत रखकर तैयार की गई है। अनेकानेक शोधों के माध्यम से भी यही निष्कर्ष निकाला गया है कि जब विद्यार्थियों को उनकी मातृभाषा/घरेलू भाषा/स्थानीय भाषा/क्षेत्रीय भाषा में अनुदेशन दिया जाता है तब उनका शिक्षण-अधिगम अपेक्षाकृत उत्तम होता है। इसलिए भारत सरकार ने बाल वाटिका, आद्य साक्षरता तथा बुनियादी साक्षरता की शुरुआत की है। देश के विभिन्न भागों का दौरा करते हुए तथा वहाँ के शिक्षकों एवं बच्चों से बातचीत करते समय हमें इस बात का बोध हुआ कि भारत की विभिन्न भाषाओं तथा मातृभाषाओं में भाषा शिक्षा से संबंधित महत्वपूर्ण पुस्तकों की तत्काल आवश्यकता है।

अतः हमने एनसीईआरटी, नई दिल्ली तथा भारतीय भाषा संस्थान, मैसूर को देश की सभी भाषाओं तथा मातृभाषाओं में ऐसी प्रवेशिकाओं का निर्माण करने हेतु उत्प्रेरित किया जो न केवल वैज्ञानिक विधि से अक्षर-पहचान के साथ पढ़ना और लिखना सीखने में मदद करें, बल्कि बच्चों को वहाँ के सांस्कृतिक पहलुओं का ज्ञान भी करवाएँ। अपनी भाषा तथा संस्कृति का ज्ञान आत्मनिर्भरता तथा विकास की ओर पहला कदम होता है।

ये प्रवेशिकाएँ राष्ट्रीय शिक्षा नीति और राष्ट्रीय पाठ्यचर्या की रूपरेखा के अनुसार स्थानीय सामग्री के उदाहरण प्रस्तुत करते हुए तैयार की गई हैं। इन प्रवेशिकाओं की मदद से बच्चे अपनी भाषाओं तथा मातृभाषाओं की ध्वनियों, वर्णों, शब्दों एवं वाक्य विन्यास के साथ-साथ संबंधित राज्य की राजभाषा तथा सभ्यता एवं संस्कृति का भी बुनियादी ज्ञान प्राप्त कर सकेंगे। इन पहलों के माध्यम से हमारे बच्चे भारतीय ज्ञान-परम्परा की समृद्ध विरासत से भी परिचित होंगे। डिजिटल प्रारूप में ये सभी प्रवेशिकाएँ बच्चों, शिक्षकों तथा अभिभावकों को पूर्णतः निःशुल्क रूप से भी उपलब्ध होंगी।

इस अवसर पर मैं समिति के सदस्यों, विशेषज्ञों और भाषा शिक्षकों को हार्दिक धन्यवाद देता हूँ, जिन्होंने इन प्रवेशिकाओं को तैयार करने में अपना महत्वपूर्ण योगदान दिया। मुझे विश्वास है कि ये प्रवेशिकाएँ माननीय प्रधानमंत्री जी के 2047 तक विकसित भारत के लक्ष्य को प्राप्त करने में अत्यधिक उपयोगी साबित होंगी।

(धर्मेन्द्र प्रधान)

सबको शिक्षा, अच्छी शिक्षा

संजय कुमार, भा.प्र.से
सचिव

Sanjay Kumar, IAS
Secretary

भारत सरकार
शिक्षा मंत्रालय
स्कूल शिक्षा और साक्षरता विभाग
Government of India
Ministry of Education
Department of School Education & Literacy

संदेश

मनुष्य की सभ्यता और संस्कृति को आकार देने में भाषा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह करती है। भाषा एक समूह की विशेषताओं को परिभाषित करने के साथ-साथ एक पीढ़ी से दूसरी पीढ़ी तक ज्ञान संचार का माध्यम भी है। भाषा सभ्यता को आगे बढ़ाने और मनुष्य को अधिक उन्नत स्थिति तक पहुँचाने में महत्वपूर्ण भूमिका निभाती है। भाषा के माध्यम से विज्ञान और गुणवत्तापूर्ण शिक्षा के रूप में प्रसारित ज्ञान देश भर के सभी बच्चों तक पहुँचाया जा सकता है। राष्ट्रीय शिक्षा नीति-2020 और बुनियादी स्तर की राष्ट्रीय पाठ्यचर्या की रूपरेखा-2022, तीन वर्ष से आठ वर्ष तक के आयु-वर्ग के बच्चों के लिए मातृभाषा/घरेलू भाषा/स्थानीय भाषा/क्षेत्रीय भाषा में सीखने-सिखाने पर बल देती है। भारतीय भाषाओं के प्रोत्साहन के उद्देश्य से एनसीईआरटी, नई दिल्ली तथा भारतीय भाषा संस्थान, मैसूर के अथक् प्रयासों के परिणामस्वरूप भारतीय भाषाओं में सीखने सिखाने हेतु प्रवेशिकाओं का विमोचन किया जा रहा है। ये प्रवेशिकाएँ मातृभाषा आधारित बहुभाषी शिक्षा को बढ़ावा देने और बच्चों में विभिन्न अवधारणाओं की समझ विकसित करने में सहायक होंगी। साथ ही राज्यों और शैक्षिक एजेंसियों के लिए प्रेरणा का स्रोत बन सकेगी। हमारे लिए इन प्रवेशिकाओं को शिक्षकों, अभिभावकों, शिक्षाविदों तथा अन्य हितधारकों तक पहुँचाना गर्व की बात है।

इस अवसर पर मैं प्रवेशिकाओं के निर्माण से जुड़े सभी सदस्यों, विशेषज्ञों एवं विभिन्न भाषायी शिक्षकों के प्रति आभार व्यक्त करता हूँ, जिनके बहुमूल्य योगदान से इन प्रवेशिकाओं को विकसित करना संभव हो पाया है। मुझे विश्वास है कि इन प्रवेशिकाओं से विद्यार्थियों, शिक्षकों, शिक्षक-प्रशिक्षकों, प्रशासकों, अभिभावकों, प्रधानाध्यापकों और शिक्षा के अन्य हितधारक लाभान्वित होंगे।

(संजय कुमार)

प्राक्कथन

भाषा अभिव्यक्ति का माध्यम तो है ही, संस्कृति का एक उपादान भी है। भाषा समुदाय की पहचान होती है और पीढ़ियों के लिए ज्ञान के संचरण का स्रोत भी। भाषा सभ्यता के विकास को प्रेरित करती है और मानव को उच्चतर स्तर पर रूपांतरित भी करती है। यह तथ्य कि भारत एक बहुभाषिक देश है- एक ओर भारत की भाषिक विविधता एवं समृद्धि को दर्शाता है तो दूसरी ओर यह भी बताता है कि कैसे यह एक सामाजिक विविधता है। इससे यह भी स्पष्ट होता है कि लगभग सभी भारतीय सही अर्थों में द्विभाषिक या बहुभाषिक हैं। हम जानते हैं कि भारत की 2011 की जनगणना में 121 भाषाओं और 270 मातृभाषाओं/बोलियों की सूची दी गई है। भारत के संविधान के खंड XVII और 8वीं अनुसूची की 343 से 351 तक की धाराएँ देश की भाषाओं से संबंधित हैं। बच्चों का सामाजिक एवं संज्ञानात्मक विकास भाषा के द्वारा समृद्ध होता है, क्योंकि समाजीकरण का कार्य मातृभाषा अथवा परिवार एवं पड़ोस की भाषा में होता है। यह एक स्थापित तथ्य है कि बच्चों में भाषाओं को सीखने की जन्मजात क्षमता होती है। अतः राष्ट्रीय पाठ्यचर्या की रूपरेखा 2023 में विद्यालयी शिक्षा के प्रारंभिक दिनों (आधारभूत चरण) में शिक्षा हेतु माध्यम के रूप में मातृभाषा के उपयोग और मातृभाषा-आधारित शिक्षा पर अत्यधिक बल दिया गया है।

विद्यालयों में बच्चों की मातृभाषा की उपलब्धता को सुनिश्चित करना और यह देखना कि बच्चे किसी अपरिचित भाषा में शिक्षा-प्राप्ति के भय से मुक्त हों- यह किसी भी सफल शिक्षा-व्यवस्था के शाश्वत सिद्धांत हैं। राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020 में भाषा खंड को 'बहुभाषिकता और भाषा की शक्ति' का शीर्षक दिया गया है जो बहुत ही सटीक है तथा यह विद्यालयी शिक्षा में सभी भाषाओं के विकास के महत्व पर बल देता है। भारत सरकार देशभर में मातृभाषा-आधारित शिक्षा प्रदान करने के लिए कटिबद्ध है और विभिन्न पहलों एवं परियोजनाओं के माध्यम से इसे लागू करने हेतु सतत प्रयास कर रही है। बच्चों की घर की भाषा में शिक्षा की यह सशक्त नींव न केवल भविष्य में विद्यालयी एवं उच्चतर शिक्षा को सबल बनाने में सहायक होगी बल्कि इसका एक उद्देश्य यह भी है कि बच्चे अन्य भाषाओं को सीखने के लिए भी प्रेरित हों।

राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद् (एनसीईआरटी) एवं भारतीय भाषा संस्थान (सीआईआईएल) द्वारा संयुक्त रूप से तैयार प्रवेशिकाओं (प्राइमर) का लक्ष्य छोटे बच्चों या भाषा सीखने वाले किसी अन्य व्यक्ति को मुद्रित एवं दृश्य माध्यम से भाषाओं से परिचित बनाना है। इन प्रवेशिकाओं का विकास विलुप्ति का खतरा झेल रही अनेक भाषाओं के दस्तावेजीकरण के प्रयासों में भी अपना योगदान दे रहा है। अतः भाषाओं का संरक्षण और विकास करना तथा सभी भाषाओं को विद्यालय में लाकर विद्यालयी शिक्षा, विशेषकर इसके निर्माणात्मक वर्षों को समावेशी बनाना प्रत्येक व्यक्ति का दायित्व है। कहने की आवश्यकता नहीं कि यह भारतीय संविधान की समानाधिकारवादी लोकतंत्र की आत्मा के अनुरूप है और प्रत्येक समुदाय एवं व्यक्ति के भाषिक अधिकारों का सुदृढ़ीकरण है। मुझे विश्वास है कि ये प्रवेशिकाएँ राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020 में परिकल्पित बहुभाषिक शिक्षा की अवधारणा को प्रोत्साहन प्रदान करेंगी। साथ ही अनेक जनजातीय, अल्पसंख्यक एवं अल्पप्रयुक्त भाषाओं में अंतर्वस्तु के विकास का मार्ग भी प्रशस्त करेंगी तथा एनसीईआरटी द्वारा आधारभूत चरण हेतु विकसित अन्य सामग्रियों जैसे-बालवाटिका, विद्या प्रवेश आदि के लिए सहायक सामग्री का कार्य करेंगी।

शिक्षकों, अभिभावकों एवं बच्चों की शिक्षा के लिए कार्य करने वाले शिक्षाविदों के हाथों में इन प्रवेशिकाओं को देते हुए मैं माननीय शिक्षा मंत्री श्री धर्मेन्द्र प्रधान जी द्वारा उनके प्रेरणादायक मार्गदर्शन के लिए अनुगृहीत हूँ। मैं इन प्रवेशिकाओं के सफल विकास एवं प्रकाशन हेतु गठित समिति के कार्यकारी समूहों के अध्यक्षों, सदस्यों तथा समन्वयकों को भी धन्यवाद देता हूँ। मैं आशा करता हूँ कि शिक्षा मंत्रालय, भारत सरकार, एनसीईआरटी एवं सीआईआईएल का यह संयुक्त प्रयास मातृभाषा आधारित बहुभाषी शिक्षा के उत्थान हेतु राज्यों एवं शिक्षा के अभिकरणों के लिए प्रेरणा का स्रोत बनेगा और बहुभाषी शिक्षा को प्रोत्साहन देने वाले एक राष्ट्रीय अभियान का रूप लेगा ताकि अपनी मातृभाषा का एवं अपनी मातृभाषा में अध्ययन करने के हर विद्यार्थी के अधिकार की रक्षा हो सके।

मई 2025
नई दिल्ली

प्रो. दिनेश प्रसाद सकलानी
निदेशक

राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्, नई दिल्ली

भूमिका/Introduction

भारत सदियों से एक बहुभाषिक देश रहा है जहाँ कई भाषाएँ/मातृभाषाएँ बोली जाती हैं। यह देश की एक महत्वपूर्ण विशेषता है कि हम अपने दैनिक व्यवहार में कई भाषाओं का प्रयोग करते हैं जो हमें एक साथ बांधती हैं और एकजुट रखती हैं। राष्ट्रीय शिक्षा नीति (एनईपी) 2020 में इस बात पर अत्यधिक बल दिया गया है कि भारत की बहुभाषिक प्रकृति एक बहुत बड़ी संपत्ति है जिसका देश के सामाजिक-सांस्कृतिक, आर्थिक और शैक्षणिक विकास के लिए कुशलतापूर्वक उपयोग करने की आवश्यकता है। यह शिक्षा में हर स्तर पर बहुभाषावाद को बढ़ावा देने की अनुशंसा करती है ताकि विद्यार्थियों को अपनी भाषाओं में अध्ययन करने का अवसर प्राप्त हो सके। सभी भारतीय भाषाओं में शिक्षण-अधिगम सामग्री के सृजन से इस बहुभाषिक संपदा में वृद्धि होगी और इससे विकसित भारत के निर्माण में बेहतर योगदान हो सकेगा। एनईपी 2020 की अनुशंसाओं के अनुरूप, प्रारंभिक कक्षा की प्रवेशिकाओं के विकास के लिए एक व्यापक और समावेशी दृष्टिकोण की आवश्यकता है जो भारत के प्रत्येक क्षेत्र की अनोखी भाषाई और सांस्कृतिक विशेषताओं के अनुरूप हो। इन प्रवेशिकाओं का उद्देश्य प्रारंभिक कक्षा के छात्रों को पढ़ने और लिखने में प्रवीणता प्रदान करना और उनकी रचनात्मकता और आलोचनात्मक सोच को बढ़ावा देना है। यह किसी भाषा के प्रतीकों और उसकी वर्णमाला के अक्षरों के बोध, अभिज्ञान एवं उच्चारण की कुंजी है। ये प्रवेशिकाएँ बच्चों को इन अक्षरों के एक या एक से अधिक समुच्चयों के अर्थ से भी अवगत कराती हैं जो उनके संयोजनों जैसे, शब्द में उन अक्षरों की आरंभिक, माध्यमिक या अंतस्थ स्थिति से बनते हैं। इसके अतिरिक्त, ये बाद में बताए गए अक्षरों के लेखन के अभ्यास को सुगम बनाने हेतु उदाहरण प्रस्तुत करते हैं और ये शिशुगीत/छंद/तुकांत बच्चों की भाषा तथा उनके संज्ञानात्मक कौशलों के विकास में भी सहायक सिद्ध होगी।

Bharat has been a multilingual country for ages, with many languages spoken in different regions of the country. Using multiple languages in our verbal repertoire is a common characteristic of the country; it binds us together and keeps us united. National Education Policy (NEP) 2020 strongly emphasises the idea, that the multilingual nature of Bharat is a huge asset that needs to be utilised efficiently for the socio-cultural, economic, and educational development of the nation. It recommends the promotion of multilingualism in education at every level so that learners get the opportunity to study in their own language(s). The creation of teaching-learning material in all Bharatiya languages will thus boost this multilingual asset and allow it to make a better contribution to 'Viksit Bharat'. That said, developing early-grade primers in alignment with NEP 2020 requires a comprehensive and inclusive approach that addresses the unique linguistic and cultural characteristics of each region in India. These primers aim to provide not only language proficiency in reading and writing but also foster creativity and critical thinking among the early-stage learners. It is a key to pronouncing, recognising, comprehending letters of the alphabet and symbols of a language. It also familiarises children with the meaning of one or more sets of these letters made through their combinations such as letters in initial, medial and final positions of the word. Moreover, it provides examples that facilitate writing practice of the letters introduced later; and the rhymes will help students in their language development and cognitive skills.

भारत چھ وائسہ واڈو پیڑھ اکھ کثیر لسانی ملک روڈ مت، یتھ منز واریاہ زبانه نلکھ کین فٹھلف علاقن منز بولنہ چھے یوان۔ سائنس
زبانی ذخیرس منز متعدد زبانن ہند استعمال چھ ملک اکھ عام خصوصیت۔ یہ چھ اسم یکہ وٹہ پابند کران تہ اسہمتد تھاوان۔ قومی تعلیمی پالیسی
(این ای پی) 2020 چھے اتھ خیالس پیڑھ سختی سان زور دوان زبھارت چھ کثیر لسانی نوعیت چھے اکھ واریاہ بوڑا تہ یتھ ملکچ سائنسی، ثقافتی،
اقتصادی تہ تعلیمی ترقی غاٹر موثر طریقہ سہ استعمال کرینج ضرورت چھ۔ یہ چھ ہر تھ سطحس پیڑھ تعلیم منز کثیر لسانی از مس فروغ دینج سفارش
کران تاکہ پیچھن والین میلہ پنہ زبانه منز تعلیم حاصل کرنک موقعہ۔ تمام بھارتیہ زبانن منز پرناونہ تہ پیچھناونک مواد بناونہ سہ میلہ اتھ

کثیر لسانی اناٺس فروغ تہ دیہ 'اوکست بھارت' ناٺمپر کرنس منٺر بہتر موقعہ فراہم۔ میک قول چھ زاین ای پی 2020 ہس سٺو صفت بندی منٺر ابتدائی درجک پزایم تیار کرنہ غاٺر چھہ اکھ جامع تہ شامل نقطہ نظر چ ضرورت یس ہندوستانس منٺر پڑتھ علاقہ منفرد لسانی تہ ثقافتی خصوصیاتن پیٹھ توجہ چھہ دوان۔ یمن پزایمرن ہند مقصد چھہ نہ صرف پرنس تہ لیکھنس منٺر زبان ہنٺر مہارت فراہم کرنی بلکہ ابتدائی مرحلکین ہیچھن والین منٺر تخلیقی صلاحیت تہ تنقیدی سوچس تہ فروغ دین۔ یہ چھہ کئہ زبانہ ہندی حرفن ہنٺر ہیچہ، پہچان، سمجھنچ کلیدی کردار پیش کران۔ یہ چھہ کچن یمن آچھرن ہند اکھ یا زیادہ سیٹن ہند معنی سٺو تہ واقف کران یس یمن ہند امتزاج کہ ذریع چھہ بناونہ آمت یتھ گنٺن لفظک ابتدائی، منٺر تہ حتی پوزیشنن منٺر اچھر۔ امیہ مزید، چھہ یہ تم مثالہ فراہم کران یم پتہ متعارف کردہ حرفن ہندی لیکھنچ عمل آسان چھہ بناوان۔ تہ نظمہ کرن طالبہ علمن پندہ زبانی ہنٺر نشوونما تہ علمی مہارتن بڑاونس منٺر مدد۔

مई 2025
میسور

پرو. شیلندر موہن
نیدیشک
بھارتیہ بھاشا سانشان، میسور

CIIL-NCERT Primer Series: Kashmiri Primer (Perso-Arabic) Development Team

Guidance

Dinesh Prasad Saklani, Director, NCERT, New Delhi

Shailendra Mohan, Director, CIIL, Mysuru

Chamu Krishna Shastry, Chairman, Bharatiya Bhasha Samiti (BBS), New Delhi

Advisors

Amarendra P. Behera, Joint Director, Central Institute of Educational Technology (CIET), NCERT,
New Delhi

Awadesh Kumar Mishra, Chief Coordinator (Academic), BBS, New Delhi

Sandhya Singh, Professor, Department of Education in Languages, NCERT, New Delhi

Mohd. Faruq Ansari, Professor, Department of Education in Languages, NCERT, New Delhi

Pankaj Dwivedi, Assistant Director (Admin) i/c, CIIL, Mysuru

Ravindra Kumar, Associate Professor, CIET, NCERT, New Delhi

Coordinator

Ramanujam Meganathan, Professor, Department of Education in Languages, NCERT, New Delhi

Member Coordinator

Pawan Tibba, Lecturer, Punjabi, Northern Regional Language Centre (NRLC), CIIL, Patiala

Editorial Coordinator

Aleendra Brahma, Lecturer-cum-Junior Research Officer, CIIL, Mysuru

Resource Persons

Hilal Ahmad Dar, Junior Resource Person (JRP), Scheme for Protection and Preservation of
Endangered Languages (SPPEL), CIIL, Mysuru

Mudassir Rashid Rather, Resource Person (Kashmiri), NRLC, Patiala

Design Team

Nandakumar L, JRP (Technical), National Translation Mission (NTM), CIIL, Mysuru

Jewsnrang Basumatary, Resource Person (Teaching) in Bodo, North Eastern Regional Language
Centre, (CIIL), Guwahati

Saravanan A S, Graphic Editor, SPPEL, CIIL, Mysuru

Shwetha K, Artist, Bharatavani, CIIL, Mysuru

Shobharani B, Data Input Operator, SPPEL, CIIL, Mysuru

G. Yuvaraj, Data Input Operator, SPPEL, CIIL, Mysuru

We sincerely acknowledge the copyright holders of the pictures used in this primer, anonymously and we also declare that the pictures are used for purely educational purposes only.

کاشتہ زبانی ہندوستانی قاید کتھ گزی کرو استعمال

قومی تعلیمی پالیسی 2020 تہ قومی نصاب فریم ورک 2022 چھ تڑے پیٹھ اٹھ وائسہ ہندین شہرین تہنڑ ماچہ زلو، گھریلو زبان، مقامی زبان تہ علاقائی زبانہ منہر تعلیم دنجہ اہمید پیٹھ توجہ مرکوز کران۔ یہ پڑایمر چھ خاص پائٹھی پکن ہنڑ زبانی ہنڑ ترقی خاطر تہ یہ یقینی بناونہ خاطر ڈیزائن کرنہ آمت یٹھ زن بچہ کُنہ ہچکچاہٹ ورائے زبان ہیکہ سمجھتہ، پیچھتہ تہ بولتہ۔ شہرین ہنڑ زبانہ مہارت بڑاونہ خاطر چھ پڑتھ حص منہر دوپیہ پیٹھ تہن جملن ہنڑ مختصر نظم یا شعر شامل کرنہ آمتی۔ استاد ہیکن سیم نظم زور زور گو تھ یا پڑتھ تہ شہرین تہ اتھ مشقہ منہر شامل کرتھ۔ سیہ زبانی لسانی پالیسی تہ ہندوستان لسانی اعتبار متنوع ملک آسنہ کہ سببہ کر یہ پڑایمر نہ صرف شہرین پنہنہ مادری زبانہ ہندی لفظ پیچھن منہر مدد بلکہ تم پیچھن تمہ ستری بیہ کاٹھ زبان تہ۔ یہ سپد شہرین پنن علمی قابلیت بڑاونس منہر مدد گار ثابت تہ ستری کرنا و پکن لوکچہ وائسہ منہرے ہندوستانک تنوع آسن قبول۔ زبان پیچھناونہ علاوہ کر یہ کتاب پکن آواز، پیچہ تہ اچھرن ستری ستری پرنس تہ لیکھن منہر مدد۔ یہ کتاب چھ چیرن ہنڑ مثالہ دتھ اکہ پیٹھ وہن تام ہندس ہندو رتا و کرتھ گنتی یا گہندہ متعارف کران۔

آواز ہند تعارف: شری کرن پڑتھ شکہ ہند مشاہدہ کرن ناوس ستری وابستہ کُنہ چیزچ شناخت۔ استاد کرن طالب علمن شکہ ستری وابستہ لفظ ابتدائی آواز ہنڑ شناخت کرنہ خاطر ترغیب۔ مثالہ پائٹھی، بیلیہ 'ال' ہنڑ تصویر پیش کرنہ بیہ، بچہ زان ز یہ چھ آواز ستری شروع گرهان۔

حروف تہی ہند تعارف: ابتدائی طور کر استاد پکن اچ بصری نمائندگی باوتھ 'ا' حرف تعارف۔ امہ پتہ بین طالب علمن لفظن ہندس اکس دینہ آتس سیٹس اندر 'ا' حرف ٹھانڈنہ خاطر وٹھ۔ امہ پتہ کر بچہ 'ا' حرف ستری وابستہ آواز تہن یا امہ کھوتہ زیادہ لفظن منہر زیادہ کرن 'ا' حرف لیکھنہ ستری واقف گرهنہ خاطر اتھ ستری لیکھنہ مشق تہ۔

پزن: بچہ ون تصویر وچھتہ پنہنہ زبانہ منہر لفظ۔ 'ا' حرف متعارف کرنہ خاطر زماون شری پنہنہ اونگجہ دچھنہ پیٹھ کھوور کن تہ 'ال' پزن۔ باقی لفظ پڑتھ پزن زماون شری یمن لفظن منہر 'ا' تہ تلفظ کر بچہ کوشش کرن۔ استاد ونہ شہرین ز 'ا' کتہ چھ لفظ کس آغازس، درمیانی تہ آخرس منہر۔ بلیک بورڈس پیٹھ 'ا' لیکھنہ وز لیکھ استاد 'ال' لفظس ستری تڑے یا زور بیہ لفظ تہ شری اکہ پتہ اکہ بلاوتھ تہ۔ تمن سیم لفظ پرنہ تہ اچھرن ہنڑ شناخت کرنہ خاطر وٹھ۔ چونکہ پڑایمر چھ تمن لفظن ہند استعمال کر بچہ

کوش کران یمن ستر بجہ اصل پاٹھی واقف چھ۔ شری ہیکن کتابیہ منز تصویر وچھتھ یم لفظ پزنائوتھ تہ آسانی سان پنہ زبانیہ منز پرتھ۔ استاد لیکھ اکھ لفظ تہ ونہ یکن ز تم پرن پرتھ حرف الگ الگ تہ اکھ وٹ۔ بیلیہ اکھ بچہ کاٹھہ لفظ پر، باقی بچہ دہراون تس ستر یہ لفظ، اتھ چھ اجتماعی مطالعہ ونہ یوان۔

لیکھن: شروعاتس منز حروف تہی متعارف کرنہ بزومٹھ ہیچھنا و استاد یکن مختلف لائے یتھ گزی کھڑا، سیر، تہ گولا و لائے یتھ، کتھ گزی چھ بناونہ۔ حروف تہی متعارف کرنہ پتہ دن فورن استاد شریں ہدایت ز ال لفظس منز کتھ گزی چھ حرف 'ا' لیکھن۔ تم کرن قلیچ صحیح حرکت ہند مظاہر تہ شریں کر تحریری رنگر مدد۔ اتھ تدریسی تکنیکس چھ 'رائٹنگ سپورٹ' ونہ یوان۔ امہ پتہ کرن شری حروف تہی منز یتھ گزی دتھ چھ تھے پاٹھی استعمال کرتھ پزایرس منز فراہم کرنہ آہر جاین پیٹھ آزادانہ پاٹھی حرف 'ا' لیکھنچ مشق۔ امہ سرگرمی ذریعہ کرن استاد شریں پر نیچ تہ لیکھنچ رہنمائی۔

امہ علاوہ ہیکہ استاد سکول لایبریری منز دستیاب دلپن ہنہ کتابیہ پرتھ تہ تمن دلپن پیٹھ کتھ کرتھ یم شری آسانی سان بنیادی مرحلن یا تیاری ہندس سطح پیٹھ شری، یتھ گزی زن قواعد I، II، یا III، ین آسانی سان سمجھ تہ اگر دلپنہ تہ نظمہ تہندین متعلقہ مادری زبانن منز یکن ہندین بائن ہندس شکلیہ منز پیش کرنہ بیہ تم ہیکن تمن غلط دلچپی ہند باعث بنٹھ۔ پزایرس منز فراہم کرنہ آہر لفظ چھ صرف خواندگی غلط مثالہ، تکیا ز شری چھ گوڈے ہتہ بدن لفظن ستر واقف۔

لوئہ کنہ دینہ آمہڑ پکھ وچھو تہ تم رلاؤو:

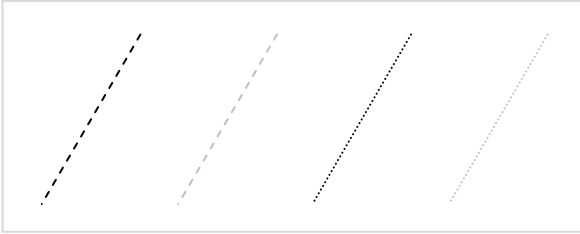
کھڑا پکھ:

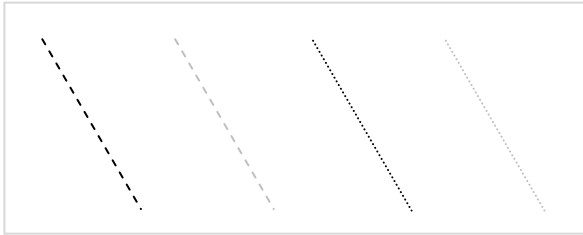
سیر پکھ:

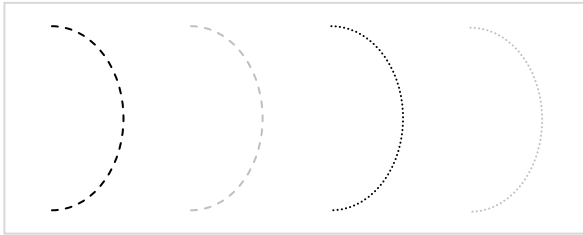
بُج پکھ ۱:

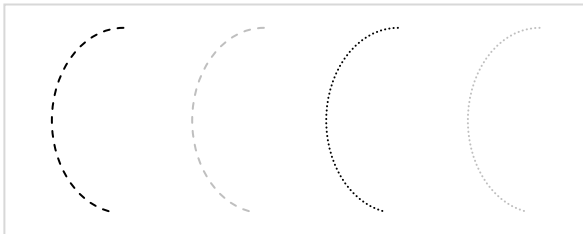
بُج پکھ ۲:

گولائی پکھ ۱:

گولائی پکھ ۲:

نوٹ: وہ استاد بیچھنا و پن پنسل یا قلمہ ستر کتھکئی چھ یسم پکھ دینہ۔

کاتھری اچھر

ا	ب	پ	پھ	ت
تھ	ٹ	ٹھ	ث	ج
چ	چھ	ح	خ	د
ڈ	ذ	ر	ڑ	ز
ژ	ژھ	س	ش	ص
ض	ط	ظ	ع	غ
ف	ق	ک	کھ	گ
ل	م	ن	و	ھ
ہ	ی	ے	ی	

مصیۃ

اَ	آ	أ	أ	إِ
اِ	اِ	ای (پہ)	اے (یہ)	اے (یہ)
او	او	اُ	اؤ	او

آل

ا

लौकी

اِله، وانگن، ہاکھ پتہ دال
نعمتہ سارے یم لازوال

دوا

ہانگل

امب

दवाई

हिरन

आम

ا

ا

ا

بادام

बादाम

ب

بادام کھوان پڑھنا انسان
صحیہ غاٹر سہماہ جان

گولاب

गुलाब

بمبر

भौरा

بزار

बिल्ली

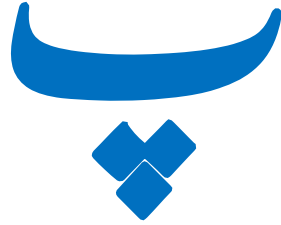
ب

ب

ب

پن

पत्ते

ییلہ چھ واوٹلان
پن چھ وُس پیوان

شپ

چھن

پالہ

सूप

चप्पल

प्याला

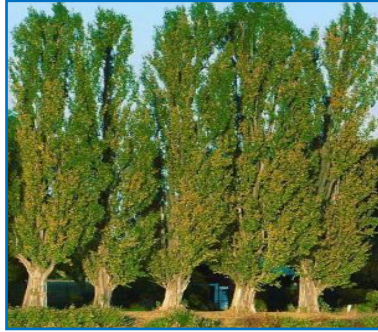

پھرن

फ़ेरन

پھرن ساڑی کاٹیری لاگان
تمی ستر تم کاٹیری باسان

سَرپھ

सांप

پھرنس

सफेदा

پھرب

रुई

مٹلر

ت

मधुमक्खी

ماچھٹلر چھے ماچھ سوئبران
لوکھ چھ کھوان شوکھ سان

मिछोरी

टोकरी

भते

पका हुआ चावल

तंदूर

तंदूर

त

त

त

تھل

धान रोपाई

تھل کران ۾ بہہ کھوان
یتھے گئی چھ صحت بنان

تھ

وتھ

रास्ता

तھंब

स्तंभ

तھन

मक्खन

तھ

तھ

तھ

कटोरा

بہت کھموٹو رِس
دھ دھیمو گورِس

ع

पूँछ

मटर

تونی

टोपी

ٹھانڈ

ढक्कन

ٹھانڈ تھا و بانس پیٹھ
پتہ گڑھ و انس پیٹھ

ڑھوٹھ

कचरा

بھٹھا

भट्टा

ٹھوئل

अंडे

ثریا

सप्तर्षि

ثریا ستن تارکن ہنز چمکان
یہ چھ سائہ آسمانچ اکھ پہچان

حادثہ

ثمر

घटना

फल

جلد

गत्ता

ج

جلد پلٹو انہو، روٹھی تھ برہو
گر سونہو، ساری گر کھمہو

مू

मूली

बाजे

बाजा

झूले

झूला

ج

ج

ج

چمچ

चम्मच

ج

چمچ مہون کوتاہ جان
یہ چھس امہ ستر دود پوان

آلچ

लीची

بچہ

बच्चा

چند

जेब

ج

ج

ج

چھاتہ

छाता

چھاتہ مہون سہٹاہ جان
روڈنشہ چھم بچاوان

अंछ

आँख

मच्छरदानी

मच्छरदानी

छन्नी

छन्नी

علوہ

ح

हलवा

میوٹھ علوہ ساری کھوان
کھیتھ ساری شکر پران

ا ب پ ٹ ت ث ج چ ح خ د ذ
ڈ ر ز ژ س ش ص ض ط ظ ع
غ ف ق ک گ ل م ن و ہ ی ے

محل

حرف

علوآے

महल

अक्षर

हलवाई

ح

ح

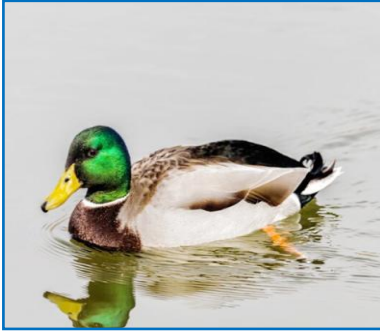
ح

خرگوش

خ

खरगोश

خرگوش چھ ووٹے تان۔
کچھ کھوتے تیز دوران۔

بطخ

تختہ

خر

बतख

कुंदा

गधा

خ

خ

خ

دور

दूध

صحت مند انسان دو دچھ پوان
دو دے ترچھ صحت بنان

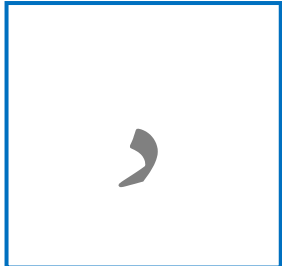
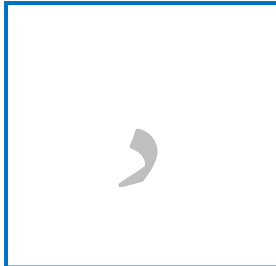
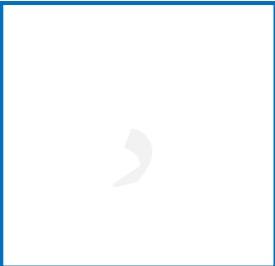
दाँत

ہندوستان

तरबूज

अंगूर

ڏؤن

ڏ

अखरोट

ڏؤن ڪوٽاه مڙدار
ڪاٽشرين هڻند ڪاربار

گنڊ

هڻڊر

ڏل

गाँठ

मशरूम

डल झील

ڏ

ڏ

ڏ

ڈپنڊار

ذ

किसान

ڈپنڊار ڈپنڊار
ڈپن چھي ٿور کھار
بيٽي ڊيٽي اکھ کھار
پيٽي ٻنھا ڈپنڊار

کاغذ

غذا

ڈنچر

कागज

खाना

भंडार

ذ

ذ

ذ

رز

रस्सी

رز لموساڙي
گيڏن تهاو و جاڙي

کوثر

कबूतर

خربوز

खरबूजा

رؤد

बारिश

پھاڑ

पहाड़

ط
ر

کثیر ہندی پھاڑ چھ شواہونی
شینہ ستر و لٹھ چھ لوانی

لکڑ

لڑکھ

گاڑی

लकड़ी

लड़का

गाड़ी

ط
ر

ط
ر

ط
ر

زُ

मकड़ी

ز

زُڙچھ زال ووان۔
عُتھر منڙچھ شڪار پھسان

اُڙ

منڙل

زُون

هंस

पालना

चाँद

ز

ز

ز

ز

गौरैया

ز

زُر کران چڑو چڑو کاو کران ٹاؤٹاؤ
ماجہ کوڑم آلو دوپٹم یمن پھل تراو

میر

काली मिर्च

سیرن

सुई

زوشٹ

सेब

ز

ز

ز

ژھاؤل

बक़रा

ژھ

ژھاؤل چھ ھینگوسان
شُرئ اُمس سکھ کھوژان

ووژھ

لڙھل

ژھل

बछड़ा

झाडू

चूहेदानी

ژھ

ژھ

ژھ

سماوار

समावार

س

سماوار تہ نینہ چاے
کاشتر زائہہ نامشراے

نس

नाक

سہر

तालाब

سہرک

सड़क

س

س

س

شین

ش

बर्फ

شینہ پتو پتو مامہ پتو پتو
بتہ کھلتو کھتو چائے چلتو چلتو

پوش

پوشک

شال

फूल

जौ

लोमड़ी

ش

ش

ش

صندوق

ص

संदूक

صندوق مھون ھچ ھند
قلف چھس شولون

تصویر

صدری

صابن

चित्र

बंडी

साबुन

ص

ص

ص

ضعيف

कमजोर

ض

बापे म्हेन ضعيف انسان
वापर वापरुं च्हे पकान

مريض

मरीज़

قميص

कमीज़

ضرب

क्रॉस

ض

ض

ض

طوطہ

तोता

ط

طوطہ گھوان کلس پیٹھ
وتہ گرہ نہ چھکن ژھٹھ

خط

خطیب

طش

चिट्ठी

वक्ता

तष

ط

ط

ط

ظریف

मसखरा

ظریف چھ بانڈ پائے تھرا لگان
مسخری ستر لؤکن آسناوان۔

[illegible]

نظم

कविता

مُحَافَظ

सुरक्षाकर्मी

ظروف

बर्तन

ظ

ظ

عمارت

ع

इमारत

عمارت سیرین ہنز آسان
دسل تہ چھان بناوان

شمع

نعل

عائنک

मोमबत्ती

घोड़े की नाल

ऐनक

ع

ع

ع

غُلِيل

गुलेल

غ

شُرِگندان غُلِيلين
کَنه پھُل لاین راتہ موغلن

باغ

बाग

راتہ موغل

उल्लू

غلطانہ

दान पेटी

غ

غ

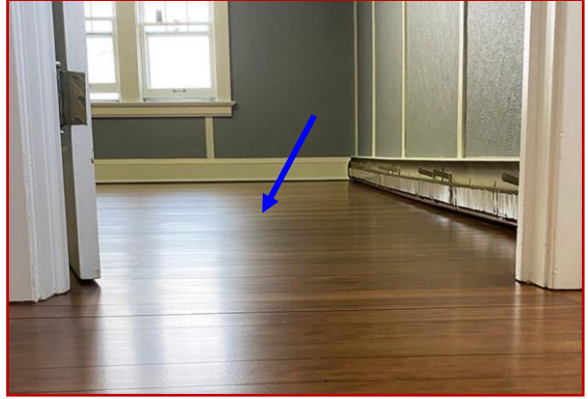
غ

فرش

ف

फर्श

ٹالہ فرش چھ چمکان
اتھ پیٹھ پکُن حبسہ سان
اکثر اتھ پیٹھ کھر گڑھان۔

قُلف

فوار

فِرّاک

ताला

फव्वारा

फ्रॉक

ف

ف

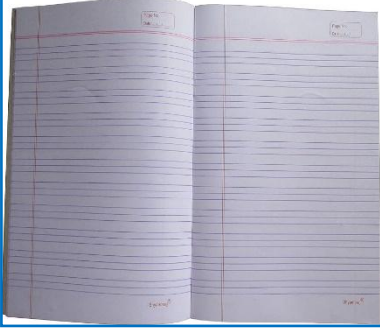
ف

قلم

कलम

ق

قلم چھ انسان سُنْد تقدیر
نُتُن تگی، کرکھ تدبیر

ورق

पन्ने

مِقْرَاز

कैंची

قراقلى

कराकली-टोपी

ق

ق

ق

کھٹ

भेड़

क

کھٹ دوان پیر پیر کتان یندرس
یشدر دوان پن پن دوان سلین
سلپ ووان موزتم چھ لاگان ہردس

پک

कैप

कोकर

मुर्गा

काँग्री

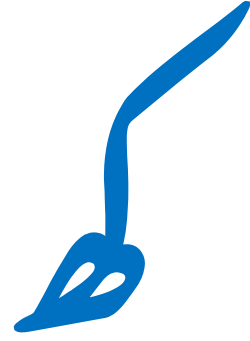
कांग्री

क

क

क

کھجور

खजूर

صحتک بہ طاقتک راز
کھجور کھینے بہ بوڑن ساز

پنکھ

पंख

کھوڑ

पैर

کھوڑ

नारियल

گگر

گ

चूहा

گگر कھوان بٲہ ہان
برآر آیس نچوون پان

ژونگ

وانگن

گاؤ

दीया

बैंगन

गाय

گ

گ

گ

لَار

खीरा

ل

لَار آسان سہٹھاہ میوٹھ
سر سہزہ بیہ نہوٹھ

زال

کلہ

لیوم

जाल

सिर

नींबू

ل

ل

ل

مس

بال

م

مشک تھا وڑدو ہے خیال
صاف تھا و تہ کنگوا تھا وال

نم

ناخون

رُمال

رُمال

مرٹوا نلن

میرچ

م

م

م

ناو

नाव

ن

ڈیچ شوب ڈیچ ناو
ناو ہاڑیا دتھاو

کن

कान

دانہ

धान

बांह

बांह

ن

ن

ن

وَأَج

اँगूठी

وَأَج لَآگِٹھ سونہ پٹنر نہن چھے بنگرے
دور لَآگِٹھ روپہ پٹدی کور دزایکھ
سوئند

का

कौआ

वापज

हाथपंखा

वो क्खल

ओखली

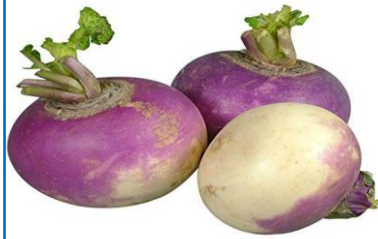

کونگ

केसर

کونگہ و ارکاڑاہ جان
پوش اُنکی چھ چمکان
سبے چھ کشر ہنز پہچان

मूंग

मूंग

शलगम

शलगम

लौंग

लौंग

ہاکھ

साग

ہاکھ بروٹیکرے
پاکھ دہوس زیاد
پتہ کھمبوتس ستر
ادلگہ نامز

ڈنڈہ

लाठी

ہائر

मैना

ہوان

कुत्ता

ٹپن

लौह चादर

ی

ٹپن چھ مکان پش لاگان
رؤس شپس نش بچاوان

سپر

ईट

تیر

तीर

قالین

क्रालीन

ی

ی

ی

رے

ے

چیٹی

رے پکان لائے مٹر
کھین انان اُس مٹر

ے

یر

یڑ

باंसوری

ऊन

चीड़

ے

ے

ے

منڙ

पत्थर

بالہ منڙ چھي ڪنہ نيران
مکان مٿي سڙي چھشيران

ساري

साड़ी

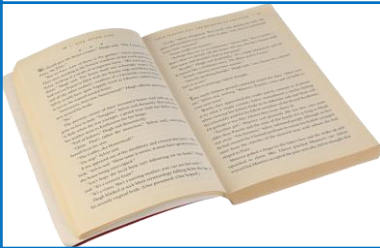
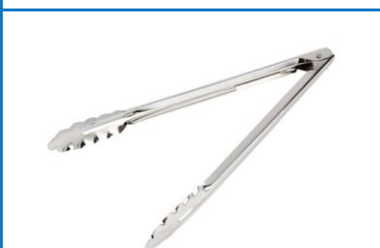
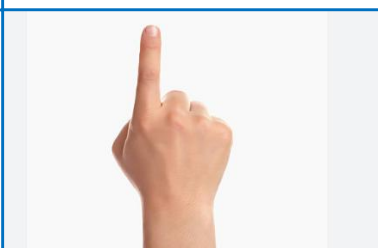
बुन्नी

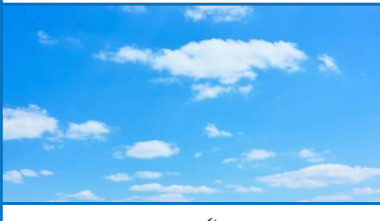
चिनार

पुत्री

चूजे

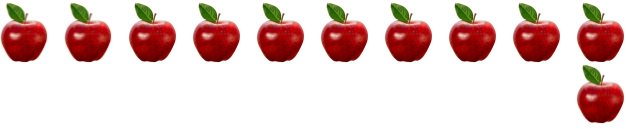
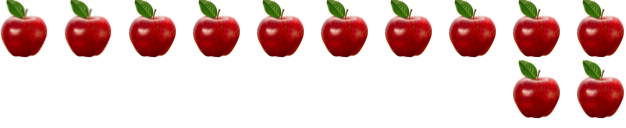
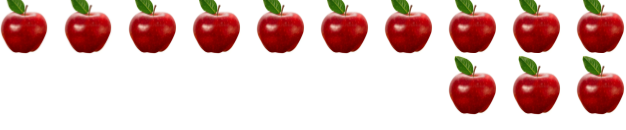
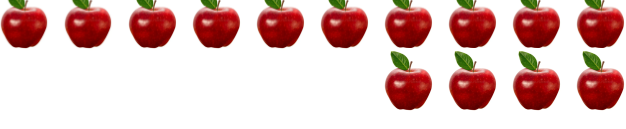
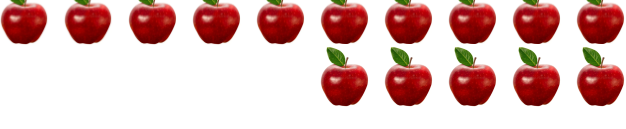
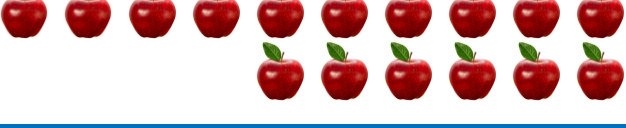
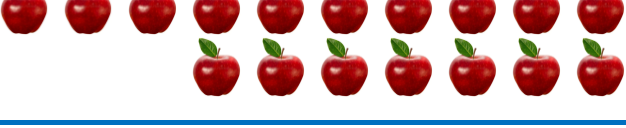
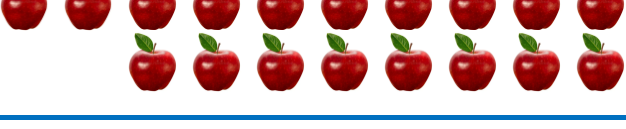
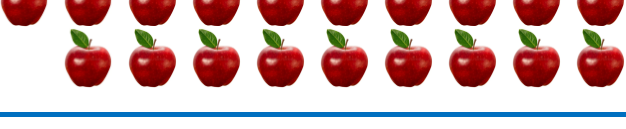
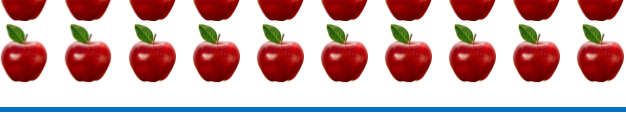

مثال	مثال	مصمتہ
وَن	اَ تَ حَ	آ
		
کِتَاب	نِب	!
		
نُ م	کُل	و
		
مَؤَل	نَؤَل	
		6
چُمپَٹ	اُونچ	!
		ع

مثال	مثال	مصنوعه
دُریا و	گَر	ع ا
		
زَان	دَار	ع ا
		
عِتر	کِخَر	ع
		
آسمان	آب	آ
		
بَرَهگ	نِط	ه
		
قَالِین	سِپَر	په/ی
		

گزيند ايڻي ۲۰ تام

1		اڪ	اڪ	۱
2		دو	دو	۲
3		ٽين	ٽي	۳
4		چار	ڇوڙ	۴
5		پاڻچ	پاڻڇ	۵
6		ڇهه	ڇهه	۶
7		ساٿ	سٿ	۷
8		اٺ	اٺ	۸
9		نؤ	نؤ	۹
10		دس	ده	۱۰

11		ग्यारह	کاه	۱۱
12		बारह	باه	۱۲
13		तेरह	ثرواه	۱۳
14		चौदह	ثوداه	۱۴
15		पंद्रह	پنده	۱۵
16		सोलह	شراه	۱۶
17		सत्रह	سده	۱۷
18		अठारह	ارداه	۱۸
19		उन्नीस	کنوه	۱۹
20		बीस	وه	۲۰

گزيند ليکھو

	۱	۱	۱	۱
	۲	۲	۲	۲
	۳	۳	۳	۳
	۴	۴	۴	۴
	۵	۵	۵	۵
	۶	۶	۶	۶
	۷	۷	۷	۷
	۸	۸	۸	۸
	۹	۹	۹	۹
	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳
	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴
	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶
	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷
	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹
	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰

ہندی حروف

حروفِ علت / سورا

अ आ इ ई उ ऊ ऋ
ए ऐ ओ औ अं अः

حروفِ جار / वृत्त

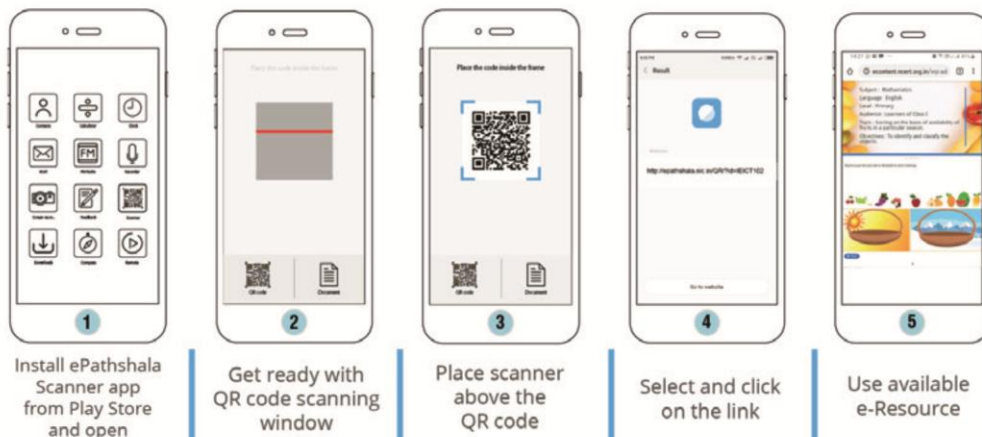
क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	श
ष	स	ह		
क्ष	त्र	ज्ञ		
श्र	ड़	ढ़		

ePathshala

Step-by-Step guide for users to access e-resources linked to QR Codes

The coded box placed on the first page of every chapter is called quick Response (QR) Code. It will help you to access e-resources such as audios, videos, multi-media, texts, etc. related to themes given in the chapter. The first QR code is to access the complete e-textbook. The subsequent QR codes will help you access the relevant e-resources linked to each chapter. This will help you enhance your learning in a joyful manner.

Follow the steps given below and access the e-Resources through your smartphone or tablet using ePathshala .

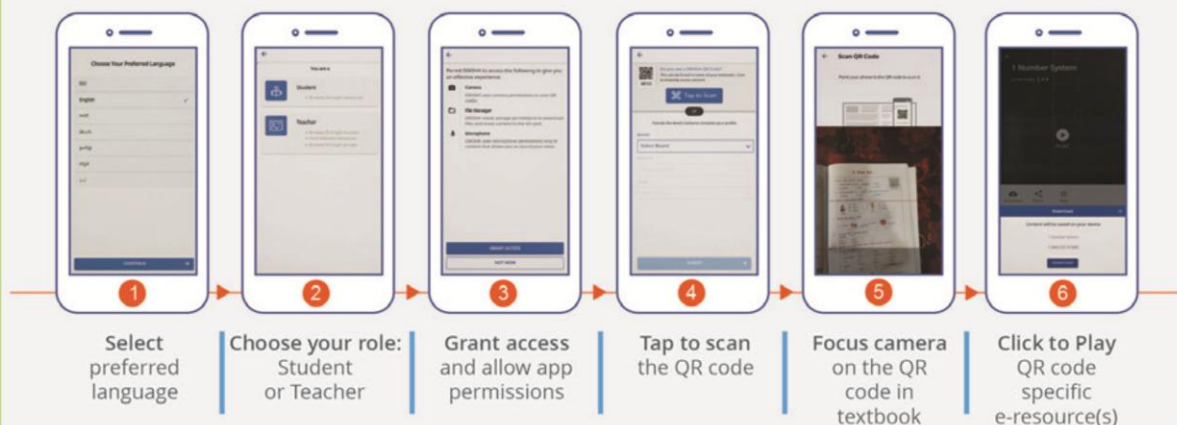

For accessing the e-Resources using e-Pathshala on desktop or laptop follow the step stated below:

Go to <https://epathshala.nic.in/topics.php> and enter the alphanumeric code given below the QR code

DIKSHA

Download DIKSHA app from Google Playstore and follow the steps given below and access the e-Resources through your smartphone or tablet using DIKSHA .

For accessing the e-Resources using DIKSHA on desktop or laptop follow the step stated below:

Go to <https://diksha.gov.in/resources> and enter the alphanumeric code given under the QR code

PREPARATION OF BILINGUAL PRIMERS (EARLY GRADE) FOR BHARATIYA LANGUAGES JOINTLY BY CIIL & NCERT

PRIMERS DEVELOPED IN PHASE-I (54)

SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language
1	ANAL	12	HALABI (HALBI)	23	KONDA	34	MANIPURI	45	SANTALI (WEST BENGAL)
2	ANGAMI	13	HMAR	24	KORKU	35	MAO	46	SAVARA (SORA)
3	AO	14	JATAPU (KUVI)	25	KOYA	36	MISHMI	47	SHERPA
4	ASSAMESE	15	JUANG	26	KUI	37	MISING	48	SŪMI (SEMA)
5	BHUTIA	16	KABUI (RONGMEI)	27	KUKI	38	MIZO	49	TAMANG
6	BODO	17	KARBI	28	KURUKH/ORAO	39	MOGH	50	TANGKHUL
7	DEORI	18	KHANDESHI	29	KUWI	40	MUNDARI	51	TANGSA
8	DESIA	19	KHARIA	30	KUZHLE (KHEZHA)	41	NEPALI	52	TIWA (LALUNG)
9	DIMASA	20	KINNAURI	31	LIANGMAI	42	NYISHI (NISSI)	53	TULU
10	GADABA (GUTOB)	21	KISAN (KUNHU)	32	LIMBU	43	RAI	54	WANCHO
11	GARO	22	KODAVA (COORGI/KODAGU)	33	LOTHA	44	SANTALI (ODISHA)		

PRIMERS DEVELOPED IN PHASE-II (25)

SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language
55	ADI	60	HO	65	KOM	70	MARAM	75	RENGMA
56	BHUMIJ	61	KHIAMNIUNGAN	66	KONYAK	71	NOCTE	76	SHINA
57	CHANG	62	KOCH	67	LADAKHI	72	PASHTO	77	TAMIL
58	GONDI	63	KODA (KORA)	68	LEPCHA	73	POCHURY	78	TIBETAN
59	HALAM	64	KOLAMI	69	MARA (LAKHER)	74	RABHA	79	YIMKHIUNG (YIMCHUNGRE)

PRIMERS DEVELOPED IN PHASE-III (25)

SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language
80	BENGALI	85	GUJARATI	90	KORWA	95	MARATHI	100	ODIA
81	BHILI	86	KANDHA (KONDH)	91	LAHAULI	96	MARING	101	PARJI (DURUA)
82	BISHNUPRIYA MANIPURI	87	KANNADA	92	MAITHILI	97	MONPA	102	PHOM
83	CAR NICOBARESE (PŪ)	88	KHASI	93	MALAYALAM	98	MUNDA	103	PUNJABI
84	DOGRI	89	KONKANI	94	MALTO	99	NANCOWRY (MŌŪT)	104	TELUGU

PRIMERS DEVELOPED IN PHASE-IV (13)

SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language
105	BALTI (PERSO-ARABIC)	108	GONDI-TELUGU	111	LAI (PAWI)	114	SINDHI (DEVANAGARI)	116	URDU
106	BHILI (WAGDI)	109	KASHMIRI (DEVANAGARI)	112	SANGTAM	115	SINDHI (PERSO-ARABIC)	117	ZEME (ZEMI)
107	CHOKRI	110	KASHMIRI (PERSO-ARABIC)	113	SANTALI (JHARKHAND)				

PRIMERS UNDER PREPARATION (8)

SN	Language	SN	Language	SN	Language	SN	Language
118	GANGTE	120	KOKBOROK (TRIPURI)	122	SANSKRIT	124	VAIPHEI
119	HINDI	121	PAITE	123	THADOU-KUKI	125	ZOU

भारतीय भाषा संस्थान

Central Institute of Indian Languages

(Department of Higher Education, Ministry of Education, GoI)

Manasagangotri, Mysuru - 570 006

☎ 0821 2515820 (Director) / ✉ ada-ciilmys@gov.in

राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्

National Council of Educational Research and Training

Sri Aurobindo Marg

New Delhi - 110016

☎ 011 2696 2580 / ✉ dceta.ncert@nic.in